

DE INTERNATIONALE STATUS VAN DE PEDAGOGIEK

M.H. VAN IJZENDOORN
R. VAN DER VEER

*Geef de spiegel niet de schuld,
als je een scheve tronie hebt
(Gogol, De Revisor).*

INLEIDING

De brandende kwestie die in dit artikel aan de orde gesteld wordt betreft de internationale status van de Nederlandse pedagogiek. De afgelopen jaren hebben met name psychologen gewezen op het gebrek aan internationale contacten en werkverbanden in de pedagogiek. Ook werd de schrale oogst aan internationale produkten van pedagogisch onderzoek vermeld. Het lijkt passend deze prikkelende observaties hier aan de orde te stellen. Voor u ligt immers een bundel met louter Nederlandstalige bijdragen, voortgekomen uit een congres met vrijwel uitsluitend Nederlandse deelnemers. Heeft dit type congres nog toekomst? Publiceert de Nederlandse pedagoog werkelijk weinig buiten de landsgrenzen? Is het überhaupt wenselijk in internationale vakbladen te publiceren?

Dit zijn enige van de vragen die voor ons opdoemen en die op een bevredigende wijze beantwoord dienen te worden, willen we de schijn van geboorneerdheid en provincialisme vermijden. Allereerst stellen we de principiële wenselijkheid van internationale publicaties aan de orde. Vervolgens gaan we na of het harde oordeel der psychologen over de pedagogische exportcijfers met de werkelijkheid overeenstemt. Tenslotte doen we op basis van het eerdere betoog een aantal beleidsaanbevelingen.

DE WENSELIJKHEID VAN INTERNATIONALE PUBLICATIES

Voor de noodzaak van internationale publicaties zijn onzes inziens krachtige argumenten aan te voeren. Alvorens deze te presenteren schetsen we eerst een mogelijk alternatieve gedachten-gang. Het is denkbaar dat iemand op zich de geringe internationale produktie van de Nederlandse pedagoog erkent, maar meent dat hier goede redenen voor aan te voeren zijn. Als reden zou men kunnen aanvoeren dat de Nederlandse pedagogiek een geheel eigen karakter heeft, c.q. dat er sprake is van een speciaal paradigma in de zin van Van Hulst, 1983, of een bijzondere onderzoekstraditie. Deze eigen traditie zou een uitsluitend Nederlandstalige

verslaggeving van onderzoeksbevindingen wettigen. De schrijver van het pedagogisch artikel heeft in principe een lezer voor ogen die tot hetzelfde specifiek Nederlandse paradigma behoort. Bovendien, zo zou men kunnen aanvoeren, zelfs al zou deze schrijver verslag willen doen in den vreemde van de in Nederland gangbare bijzondere variëteit der pedagogiek dan is dit niet mogelijk. Redacties van internationale tijdschriften behoren immers tot andere onderzoekstradities en stellen veelal inadequate (empirische?, positivistische?) eisen aan onderzoeksverslagen. Zodoende ligt de "splendid isolation" van de Nederlandse pedagogiek niet alleen voor de hand, zij is ook afgedwongen.

Wij achten de hier geschetste positie onhoudbaar en pleiten voor het ook (niet uitsluitend!) internationaal presenteren van resultaten van onderzoek. Drie argumenten verdienen hierbij overweging.

Ten eerste wordt het forum van discussie bij een internationale publicatie enorm uitgebreid. Dat het voor de voortgang van de wetenschap noodzakelijk is dat men verslag doet van onderzoeksresultaten aan de wetenschappelijke gemeenschap behoeft geen betoog. Het is tevens van belang dat het forum zo groot mogelijk is. Zeker voor relatief specialistische onderwerpen als het effect van sociale redzaamheidsprogramma's voor zwakzinnige kinderen, de conceptuele analyse van het begrip "emotie" of "opvoeding van emoties", of theoretische kritiek op Vygotskij's denkbeelden geldt dat het aantal terzake deskundigen relatief klein is. Vergroting van de kring van potentiële deskundigen is dan van levensbelang om aan de kritische functie van het forum inhoud te geven.

Ten tweede geldt ook in de wetenschap de eis van wederkerigheid. Het is onjuist te stellen dat er zoiets is als een puur Hollandse traditie zonder verbindingen met tal van buitenlandse ontwikkelingen. Ook Van Hulst (1983) signaleert deze dwarsverbindingen. Bij het doornemen van enkele jaargangen van *Pedagogische Studiën* of *Pedagogische Verhandelingen* blijkt ook dat de artikelen doorgaans mede gebaseerd zijn op Duits- en Engelstalige referenties. Er zijn nu twee mogelijkheden. Of men beperkt zich tot het louter weergeven van vorderingen die in het buitenland op het gebied van pedagogisch onderzoek geboekt zijn. Dit is een belangrijke, maar nauwelijks wetenschappelijk creatieve taak. Of men voorziet de buitenlandse produktie van evaluatieve kanttekeningen. In dit laatste geval ligt het voor de hand dat men de buitenlandse auteur hiervan in kennis stelt. Zo kan deze wellicht van onze kritiek profiteren, zoals wij wellicht van zijn geschriften profijt getrokken hebben. Het behoeft geen betoog dat de eis van wederkerigheid ook beoogt de kritische functie van het wetenschappelijke forum meer inhoud te geven.

Ten derde, in samenhang met het voorgaande, speelt een strategische overweging een rol. Onze concurrentiepositie als wetenschappelijke discipline is er sterk bij gebaat dat onze produkten ook buitenlandse afnemers vinden. De in de inleiding vermelde

fijnzinnige observaties van onze collega's uit de psychologie moeten ook in dit licht gezien worden. Sociologen, psychologen en cultureel-antropologen lijken inmiddels enige voorsprong opgebouwd te hebben. Bij gebrek aan een steekhoudende argumentatie voor deze eigensoortige situatie wordt het voor deze disciplines wel erg gemakkelijk te wijzen op het discutabele, want internationaal niet getoetste, karakter van pedagogische bevindingen van eigen bodem. Gezien de eerste twee argumenten kan de pedagoog hier weinig verweer bieden.

Deze situatie is bijzonder betreurenswaardig aangezien te verwachten valt dat we in de komende bezuinigingsrondes steeds meer geconfronteerd zullen worden met het criterium van publicaties in internationaal erkende vaktijdschriften. Uitgaande van de geschetste stand van zaken moeten we inzien dat dit geen onredelijk criterium is. Het is namelijk een criterium dat in principe, gelet op de hiervoor weergegeven forumargumenten, kwaliteitsverhouding tot gevolg kan hebben. Als er bezuinigd dient te worden, dan op grond van kwaliteitsoverwegingen, zo zouden we kunnen stellen. Het is mede daarom zo jammer dat de pedagogiek op dit punt (nog) tekort lijkt te schieten.

In dit verband wijzen we erop dat steeds vaker gesproken wordt over zogenaamde visitatiecommissies, grotendeels samengesteld uit buitenlandse experts, die Nederlands onderzoek en onderwijs zouden moeten doorlichten. Toen één onzer zich enige tijd geleden in Toronto op het Ontario Institute for Studies on Education bevond, vroeg hij zich af hoe Engelstalige leden van zo'n denkbeeldige visitatiecommissie zich op een evaluatie van het Nederlandse pedagogische onderzoek zouden kunnen voorbereiden. Rondwalend door de prachtige pedagogische bibliotheek van het Ontario Institute ontstond het besef dat er eigenlijk maar één manier bestaat. En dat is een speurtocht naar de produktie van Nederlandse pedagogische instituten via de zogenaamde Corporate Index van SSCI.

DE WERKELIJKHEID OMTRENT INTERNATIONALE PUBLICATIES

De Corporate Index stelt ons in staat de harde kritiek vanuit andere disciplines op zijn merites te beoordelen. Is de kritiek wel terecht? In een tijd van bezuinigingen ziet men gemakkelijk over het hoofd dat de nestor van de Nederlandse pedagogiek, Langeveld, zitting heeft in de redactie van verschillende vooraanstaande buitenlandse tijdschriften zoals *Human Development* en *Zeitschrift für Pädagogik*. Dezelfde Langeveld en met hem Strasser publiceerden enige boeken en diverse artikelen in het Duitse en Engelse taalgebied. Het lijkt onwaarschijnlijk dat dit inspirerende voorbeeld niet meer gevolgd zou worden. De cijfers spreken helaas andere taal. Alvorens deze te presenteren, bespreken we

kort het door ons gebruikte onderzoeksinstrument, de Corporate Index, en de achtergrond ervan.

De Corporate Index is een van de vele instrumenten die ontwikkeld zijn binnen de wetenschapssociologische traditie aangevangen door Merton. Een van de problemen waar Merton zich mee bezig hield, had betrekking op de motivatie die onderzoekers binnen een gemeenschap ertoe aanzet nieuwe ideeën te publiceren (Elzinga & Jamison, 1984). Dit leidde tot het onderzoek naar concurrentieverhoudingen binnen een onderzoekersgemeenschap en tot studies van communicatienetwerken binnen zo'n gemeenschap. Het bleek mogelijk communicatiekanalen bloot te leggen en het bestaan van informele schoolvorming (invisible colleges) kon worden aangetoond (Ben-David, 1971). In de jaren zestig werden binnen deze traditie kwantitatieve methoden (bijvoorbeeld de citation index) ontwikkeld, die het mogelijk maakten de produktiviteit van bepaalde groepen onderzoekers in afhankelijkheid van bepaalde factoren (leeftijd, functie, prestige, etc.) te onderzoeken. Ben-David (1971) onderscheidt twee hoofdrichtingen binnen dit wetenschapssociologisch onderzoek. De eerste hoofdrichting omvat interactiestudies, waarbij het gaat om relaties tussen individuele onderzoekers, hun communicatie en ook om het samenspel tussen verschillende laboratoria, onderzoekersgroepen, disciplines, etc. (vgl. Elzinga & Jamison, 1984, p. 151). De tweede hoofdrichting richt zich volgens Ben-David op institutiestudies, waarbij het micro-perspectief verlaten wordt en men nationale geografische verschillen analyseert. Hier gaat men ook na hoe ideeën en innovaties verspreid raken.

De Corporate Index kan bij dit type studies goede diensten bewijzen. Het betreft hier namelijk een niet-evaluatieve inventarisatie van sociaal-wetenschappelijke produkten, met name artikelen die zijn verschenen in honderden vaktijdschriften van internationale signatuur. Tal van Franse, Duitse, Engelse en ook enige Nederlandse tijdschriften (bijvoorbeeld *Gedrag*, een tijdschrift dat we in onze verdere analyses overigens buiten beschouwing zullen laten) zijn in de Index opgenomen. Uiteraard is de Index niet uitputtend, maar het betreft hier wel de meest uitgebreide verzameling ter wereld. Belangrijk is dat een voorkeur voor een bepaald type tijdschrift niet kan worden geconstateerd. Men vindt in het bestand klassiek pedagogische tijdschriften, zoals *Zeitschrift für Pädagogik*, *Harvard Educational Review*, *Oxford Review of Education*, *British Journal of Educational Studies*, etc., maar ook zijn kritische tijdschriften als *Das Argument* vertegenwoordigd. Uit de gegeven voorbeelden blijkt ook dat de Corporate Index niet louter empirisch georiënteerde tijdschriften bevat. Genoemde tijdschriften staan open voor wijsgerig-theoretische exercities.

Het aardige van de Corporate Index is dat de artikelen zijn gecategoriseerd naar land van herkomst, naar universiteit, ja zelfs naar subfaculteit of vakgroep. Dit maakt een overzicht van internationale publicaties van de diverse Nederlandse pedagogi-

sche instituten mogelijk. Voorwaar een geriefelijke situatie voor onze denkbeeldige visitatiecommissie! Zonder veel moeite zou de commissie bijvoorbeeld een overzicht over de jaren 1980 tot en met 1984 kunnen produceren (zie Tabel 1).

Tabel 1: Corporate Index gegevens 1980-1984 uitgesplitst naar instituut

	80	81	82	83	84	Totaal	%	mje	%
VU	-	-	-	-	2	2	(3)	42	(9)
UvA	-	-	1	-	-	1	(2)	99	(22)
THT	-	3	1	8	12	24	(38)	32	(7)
RUG	-	-	1	-	3	4	(6)	69	(15)
RUL	2	-	1	3	2	8	(12)	62	(13)
KUN	7	2	4	5	4	22	(35)	55	(14)
RUV	-	1	1	-	-	2	(3)	90	(20)
Totaal	9	6	9	16	23	63	100	460	100

Wij maken enige kanttekeningen bij het overzicht. Ten eerste zijn in het bestand geen zuiver wijsgerige of historische periodieken opgenomen. Dit leidt mogelijk tot een onderschatting van de wijsgerig-historische bijdragen aan de internationale vakliteratuur. Ten tweede zijn niet alle recent opgerichte tijdschriften vertegenwoordigd, bijvoorbeeld dat van Van Maanen, *Phenomenology and Pedagogy*. Deze ommissie werkt mogelijk ten nadele van de Utrechtse regio. Ten derde heeft de Corporate Index geen betrekking op internationale boekpublicaties, Sommige instituten, Leiden bijvoorbeeld, zullen hierdoor gedupeerd worden.

In weervil van deze kanttekeningen levert de tabel toch een bruikbaar beeld op van de Nederlandse pedagogiek. Relatief gunstig scoren Twente en Nijmegen. De Corporate Index laat zien dat de TH-Twente met zijn onderwijstechnologisch georiënteerd onderzoek koploper is met in totaal 24 artikelen in de internationale vakpers. Direkt erachter komt de Katholieke Universiteit Nijmegen met 22 artikelen van met name orthopedagogische origine. Dan komt op ruime afstand de Leidse pedagogiek met aan 8-tal artikelen. De overige universiteiten zijn hekkesluiters met slechts één of enkele produkten in de internationale vakpers, althans voor zover geregistreerd in de Corporate Index.

Een overzicht als dit moet natuurlijk verder uitgewerkt worden naar verhouding tussen beschikbare onderzoekstijd en produktie, maar het totaalbeeld wordt daardoor waarschijnlijk niet erg sangetast. De leidende positie van Twente wordt onderstreept als we

kijken naar percentages van het totaal aantal mensjaar equivalenten (mje). Leiden blijkt een bijdrage naar rato van het percentage mej te leveren. Nijmegen zit daar ver boven; de overige universiteiten zitten daar ver onder. Voor de Vrije Universiteit is de discrepantie nog het kleinst.

Afgezien van vergelijkingen tussen instituten stemt het totaalbeeld dat opdoemt uit tabel 1, zoals gezegd, niet vrolijk. Wij tekenen hierbij nog aan dat het totaal van 63 publicaties is verricht door slechts 28 auteurs (co-auteurs niet inbegrepen). Vergeleken met het aantal actieve pedagogische onderzoekers is dat erg weinig. Recente gegevens van de sectie PAW/AR wijzen uit dat PAW, inclusief onderwijskunde, over ongeveer 460 mje kan beschikken. Bij elkaar beschikken de universiteiten uit tabel 1 over ongeveer 50 leerstoelen. De conclusie is dat slechts een fractie van deze medewerkers en hoogleraren tot een internationale publicatie (als gemeten door de Corporate Index) komt. Daar komt nog bij dat zelfs dit aantal van 28 auteurs nog een geflatteerd beeld van de situatie geeft, omdat slechts vier auteurs een zeer groot deel van de productie voor hun rekening nemen. Kingma en Lancioni zijn hier koplopers. Kingma - promovend in Groningen, ~~maar~~ publicerend vanuit Twente - neemt de helft van de Twentse productie voor zijn rekening. Lancioni - vanuit de vakgroep Orthopedagogiek opererend - tekent voor de helft van de Nijmeegse productie. Laten we deze vier meest productieve auteurs buiten beschouwing, dan resteren 25 publicaties geschreven door 24 onderzoekers. Dit betekent dat zelfs binnen deze productieve groep gemiddeld slechts eens in de vijf jaar een internationaal artikel wordt gepubliceerd.

Een paar opmerkingen kunnen nog bij tabel 1 gemaakt worden. Ten eerste is in het overzicht de onderwijskunde opgenomen, voorzover geheel of gedeeltelijk binnen de subfaculteit PAW ressorterend. *Voor de TH-Twente is een uitzondering gemaakt. Daar bestaat geen aparte studierichting pedagogiek en was dus differentiatie van onderwijspedagogen en anderen niet mogelijk.* Verder kan over Twente opgemerkt worden dat nog in 1982 slechts ongeveer 10% van de elders bij PAW ingeschreven studenten hier studeerde, terwijl Twente toen toch al 30-50% van de personele middelen had waarover men elders kon beschikken. Weinig studenten en veel personeel lijkt hier de internationale productie gestimuleerd te hebben.

Ten tweede kan aparte aandacht besteed worden aan de relatieve bijdrage van de WHEP vakgroepen. Deze bijdrage is niet indrukwekkend. Slechts 11% van het totaal aantal bijdragen (7 van de 63) is afkomstig van de vakgroepen WHP, THP, WEP of AP. Een percentage dat achterblijft bij de beschikbare 18% mej. Hier past het nog eens terug te komen op de eerder gesuggereerde onwil van internationale redacties om Nederlandse (theoretische) producten op te nemen. Wij geloven niet dat deze onwil er is. Tijdschriften als *Human Development* en *Zeitschrift für Pädagogik* zijn bij uitstek theoretisch-pedagogisch georiënteerd. Wel is het waar dat voor deze toptijdschriften een voor Nederlandse begrippen zeer

hoog afwijzingspercentage geldt. Voor Amerikaanse vakbladen van de *American Psychological Association* (APA) geldt een afwijzingspercentage van ongeveer 85%. Niet vergeten mag echter worden dat deze tijdschriften ook voor Amerikaanse auteurs bijzonder ontoegankelijk zijn. In feite hebben zij het zelfs iets moeilijker aangezien slechts 80% van de niet-Amerikaanse bijdragen wordt afgewezen. Er valt ons als niet-Amerikaanse auteurs dus een lichte positieve discriminatie ten deel, zoals blijkt uit de cijfers die Scarr onlangs verstrekte (Scarr, 1984). Wellicht ligt het mede hieraan dat toch een handvol pedagogen de sprong naar deze toptijdschriften wist te maken.

Rest ons met een positieve kanttekening de overpeinzingen bij tabel 1 af te sluiten. *Er laat zich namelijk een duidelijke trend naar meer internationale publicaties waarnemen. In 1984 is be-
duidend meer gepubliceerd dan in 1983, en in de 1983 werd omge-
veer twee keer zoveel gepubliceerd als in de jaren ervoor.
Schoorvoetend, dan wel enthousiast, noodgedwongen of geïnspireerd: de internationale markt wordt langzaam veroverd!*

BELEIDSAANBEVELINGEN

Laten we voor alle duidelijkheid vooropstellen dat uit de voorafgaande diagnose niet mag worden afgeleid dat wij de bevindingen van de Nederlandse pedagogiek van geringe waarde achten. Integendeel, menige interessante beschouwing is de afgelopen jaren in het Nederlandse taalgebied verschenen. Juist daarom, zo stelden wij, verdienen deze beschouwingen het echter vertaald te worden. In het algemeen dient de Nederlandse pedagogiek meer internationaal gericht te worden. Het volgende valt wellicht te overwegen.

Ten eerste zou natuurlijk met meer voortvarendheid kunnen worden geprobeerd Nederlandse tijdschriften met Engelse abstracts in het circuit van de SSCI te pompen. Wat met '*Gedrag*' lukte, moet ook met *Pedagogische Studiën* kunnen. Ook wordt door de gezamenlijke redacties van Nederlandse pedagogische tijdschriften - waaronder *Pedagogische Verhandelingen* - een poging ondernomen een Engels-talig pedagogisch onderwijskundig tijdschrift met een Nederlandse redactie op te richten. Dat lijken ons goede initiatieven, hoewel ze het gevaar in zich bergen het isolement van de Nederlandse pedagogiek te bestendigen. Dit soort tijdschriften zal er nogal wat tijd over doen om bekend te raken en daadwerkelijk gelezen te worden door de Duits- en Engelstalige collega's.

Ten tweede zou een intensieve uitwisseling van ervaringen met het redactionele beleid van internationale tijdschriften moeten plaatsvinden. Redacties hebben speciale hobbies; *zwaartepunten* in het beleid die niet zonder meer in het colofon onder de richt-

lijnen voor auteurs zijn terug te vinden. Kennis hierover moet *meer verspreid* worden. Het is ook goed om op de hoogte te zijn van het afwijzingsbeleid van deze tijdschriften. Zoals gezegd zijn percentages van 80 tot 90% niet ongewoon. Minder bekend is het gegeven dat redacties nogal snel een eerste aangeboden versie met uitvoerig commentaar afwijzen. Ze gaan er stilzwijgend van uit dat de auteur enig doorzettingsvermogen heeft. Men zal niet verrast zijn binnen enkele maanden een gereviseerde versie opnieuw te ontvangen. Het is niet ongebruikelijk dat een manuscript na enkele keren te zijn afgewezen, uiteindelijk toch geplaatst wordt. Verder is het niet onnut enige hints te kennen die van belang zijn voor publicaties in buitenlandse tijdschriften. De meeste zijn te vinden in het APA-handboek. Een paar aardige suggesties doen enkele redacteurs van Amerikaanse toptijdschriften, zoals *Human Development* en *Child Development* in een recent nummer van de ISSBD Newsletter (tweede nummer, 1984).

Ten derde zou bij de onderzoeksprogrammering meer aangesloten *kunnen worden bij onderzoek in het buitenland*. Een goed voorbeeld is natuurlijk het Nederlandse wijsgerig pedagogisch onderzoek in conceptueel analytische traditie. Talloze referenties naar Britse en Amerikaanse filosofen wijzen hierop. Maar ook onderzoek naar morele ontwikkeling en opvoeding heeft nauwe relaties met de gang van zaken in de angelsaksische wereld. De ongekend grote populariteit van Habermas in de Verenigde Staten zal in de nabije toekomst ook deuren openen voor Nederlandse kritisch of hermeneutisch pedagogen.

Tenslotte kunnen internationale congressen een belangrijke rol spelen. De presentatie van een paper voor een anderstalig publiek is vaak de eerste stap op weg naar een artikel in een internationaal vaktijdschrift. Het uitnodigen van buitenlandse onderzoekers op een jaarlijks pedagogencongres zou verfrissend kunnen werken. Wellicht doen we er dus goed aan de komende jaren het exclusief landelijke karakter van de "pedagogendag" te doorbreken.

Dit zijn enkele suggesties die wij ter overweging zouden willen geven. Het lijkt ons dat op deze wijze wellicht valt te voorkomen dat het bezoek van een visitatiecommissie evenveel paniek teweeg brengt als de komst van de revisor in het gelijknamige toneelstuk van Gogol.

REFERENTIES

- Ben-David, J.**, *The scientist's role in society*. Englewood Cliffs, N.J., 1971.
- Elzinga, A., & Jamison, A.**, Foskningssociologi, in: J. Bärmark (red.), *Forskning om forskning*, Lund: Natur och kultur, 1984.
- Scarr, S.**, Some facts about submission and acceptance rates, *ISSBD Newsletter*, 6, 2, 1984.
- Van Hulst, J.W.**, *De strijd der paradigma's in de Nederlandse theoretische pedagogiek I & II*, *PTFO*, 1983, p.2-11 en 54-60.